

összegyűjtő könyvvel bizonyítania, hogy ő több, mint harminc éve igenis jelen van újságírásunkban, mindennapjainkban. Ezt tudjuk mindannyian, s becsüljük is érte. Annak lehetett volna igazolása a könyv, hogy legjobb írásai kiállják az idő próbáját. Olyan közíró, kinek régi írásait ma is érdeklődéssel lehet olvasni. Ahogy ez a kötet mintegy harmadából kiderül, főleg azokból az írásokból, amelyekben a számára közelinek látszó pszichológiai kérdések és közelítési lehetőségek a meghatározóak, s azokból, amelyeken a kulturálatlanság, a műveletlenség, tunyaságunk ellen emeli fel szavát. Az utóbbiakban mutatkozik meg Vébel Lajos hite és tollának élessége.

GEROLD László

MŰFAJAVATÓ KÖNYV — DE ...

Zabosné Geleta Piroska: *Igy zajlott az életem*. Forum Könyvkiadó, 1983

A racionális szervezettséget és tervszerűséget magáénak nem igen mondható, az egyéni kezdeményezésekre támaszkodó jugoszláviai magyar folklorisztika kétségtelen erényei közé tartozik, hogy a jobbára magukra hagyott terepi gyűjtőink a legnépszerűbb, s a kutatók körében is legkapósabb népköltészeti műfajok — a népdal, népballada és népmese — után a vidékeinken kevésbé ismeretes, olykor pedig ritkaságszámba is menő műfajok és műfaji csoportok felé fordulnak egyre gyakrabban. A dal és ballada között elhelyezkedő folklór epikus ének; a találósok; a proverbiumok; az epikus gyermekfolklór; a köszöntők; az erotikus népmesék újabb vagy közelmúlti gyűjtése és kiadása egyaránt azt az öröndetes tényt példázza, hogy népköltészet-kutatásunk meg- és meghaladja a fent említett „műfaji szentháromság” kereteit, s újabb és újabb műfajok és műfaji csoportok ugarát töri fel vidékeinken.

A külföldi kiadványok mellett az egyéni kutatók ösztönösen jó tájékozódását, műfaji irányvételét dicsérvő folyamat terelhetette — csaknem másfél évtizeddel ezelőtt — dr. Burány Béla figyelmét is az egyik különleges, sőt paradox folklór irodalmi műfaj, a *paraszti emlékirat* felé.

Műfajunk paradoxális volta az írásosságában rejlik: a népi, tehát *szóbeli* irodalom *írott* formája ... Ami eleve azt is jelenti, hogy magán viseli a folklór irodalom alkotói törvényszerűségeit általában, s külön a szóbeliség, illetve szájhagyományozás tipikus népköltészeti jegyeit is. A voltaképpen, a valódi *folklór* emlékiratot nyilván épp az különbözteti meg az amatőr, a műkedvelő, a dilettáns *írástudók* memoárjaitól, hogy írott formája ellenére is a folklór, tehát szóbeli epika ismérvei uralják világlátásban, prózapoetikában és stilisztikában egyaránt. Vagyis, ahogy az utószó *általában* e műfajra vonatkoztatva igen találóan írja: e paraszti

önéletrások szerzőinek esetében „mintegy öntudatlanul is saját közösségük szabályozó rendszere irányítja tollukat” . . .

Könyvünk utószóából komplikált fülszövege paraszti önéletrást, népi életrajzot ígér az olvasónak. Zabosné emlékiratának első lapjai azonban erősen megkérdőjelezzik, a könyv egésze pedig teljes mértékben is kétségbe vonja e műfaji besorolás jogosultságát.

Horgosi szerzőnők (szül. 1910.) memoárját mindenekelőtt alapvető folklór-szociológiai tények zárják ki a voltaképpen paraszti önéletrás népköltési műfajából.

Az apai nagyszülők szegedi származású paprikatermesztők voltak (Horgoson az elsőik közt honosítják meg ezt az új mezőgazdasági kultúrát), az apa viszont a szegedi inasévek után önálló cipésmester, majd az első horgosi mozi tulajdonosa, aki általában könyvvel vagy újsággal alszik el, s fiatal korában amatőr színi előadásokat is rendez . . . Természetes tehát, hogy Geleta Piroska gyermekkorának művelődési alaprégét nem a folklór-, hanem a sajtóságos iparos-kispolgári kultúra rakja le: az óvoda, az iskola, a tánciskola, s a tevékeny amatőr színjátszás már az iskola padjaiban is. És mindennek jelképes-beszédes betetőzéseként az első „szerenád” — ahogy szerzőnők írja — az első „imádójától”: „*Akácus út, ha végigmegyek rajtad én*” . . . Mesékkel is *könyvből* ismerkedik időközben, népdalt pedig, autentikus közegében, jobbára csak a paprikafűzőktől hall olykor. S a férj is iparos: tanyai származású szakképzett gépész, majd cséplőgép-tulajdonos — és szintén amatőr színjátész, sőt rendező . . .

Az új házások 1930-cal kezdődő közös életútját aztán ez a hivatás-számba menő tevékenység, a színi amatőrizmus határozza meg döntően, függetlenül attól, hogy időközben éppen cséplőgép-tulajdonosok, kocsmárosok vagy szőlőtermesztők-e a kenyérkereset formái szempontjából. A felszabadulás után e közös amatőr kultúrtevékenység afféle családi munkamegosztás eredményeként szakosodik is (a házaspár egyik tagja főleg rendez, a másik meg népitánc-instruktorként tevékenykedik), s az egész környéken híressé vált műkedvelő házaspár csaknem professzionáta kulturális ténykedésének szép társadalmi elismeréseként szerzőnők végül is Októberi díjban részesül.

Természetes és jogos is tehát, hogy egész könyvét a tehetséges és kiemelkedő művelődési amatőr, a falusi kultúrmunkás tudata és öntudata hatja át, s nem a kreatív folklór-egyéniségé. A „parasztoktól”, a „néptől” szerzőnők diszkréten bár, de következetesen disztinválja magát, róluk mindig többes szám harmadik (s nem pedig első) személyben szól — még akkor is, amikor igen gyakran spontánul együttérez nyomorúságukkal, s kisebb-nagyobb problémáikkal.

Zabosné Geleta Piroska és műve szempontjából azonban nem kevésbé volt fontos és meghatározó erejű az a körülmény sem, hogy — könyve tanúságaként — a mezőgazdasági foglalatosság időszaikában sem ke-

rült tartósan testközelbe egy eleven szájhagyományozó közösséggel. A folklorisztikában számon tartott ama *összekötő réteg* tagja sem volt tehát, amely nem a tipikus — földműves-paraszti — folklór-egyedekből tevődik össze ugyan, azonban a hagyományozódás, szóbeli tragédia eleven folyamatába oldódva, s az ún. hivatásos kultúrát is közvetítve a népi felé, maga is tevékenyen részt vesz a folklór irodalom életében és éltetésében. Zabosné, az immár affirmálódott kultúrmunkás tehát nem váltott kultúrát; ő már kisiskolás korában, a tízes évek végén, s a húszasok elején is ebben: az *író* kultúrában élt, s nem pedig a szóbeliben, s nem a folklórral, hanem a népi és hivatásos művelődés *közötti*, műkedvelő színi kultúrával került tevékeny és tartós kapcsolatba. S miközben ezzel a tevékenységével a felszabadulás utáni évtizedekben határozottan kiemelkedett környezetéből, a műkedvelő írástudásban, amatőr betűvetésben is tetszetős szintet vívott ki magának. Emlékirata nem a népi/szóbeli irodalom író

író lecsapódásának, hanem anyanyelvű íráskultúrának örvendetes szekularizálódásának a dokumentuma; nem az autentikus folklór-alany paraszti önéletírása, hanem a tehetséges színi műkedvelő, a sokoldalú kultúrmunkás és amatőr írástudó memoárja. Könyve ilyen értelemben csakugyan műfajt avat könyvkiadásunkban — ahogy az utószó állítja —, de közel sem népköltési műfajt, hanem műkedvelő-irodalmit, amelynek nem folklorisztikai, hanem művelődéstörténeti a jelentősége mindegyiknek. Nem utolsósorban azért is, mert anyagában hasznos adatokat szolgáltat egy faluközösség művelődési krónikájához, főként pedig amatőr színjátszásának történetéhez.

Ennek az anyagnak a *megformázása, közlésmódja* azonban semmi szerves kapcsolatot nem mutat a szóbeli epika hagyományával, s „a szóbeliség hosszan hömpölygő sodrása”, illetve „a szóbeliségre emlékeztető szövegsodrás” utószóban emlegetett erénye sem a *népi epika*é valójában, hanem a tehetséges *műkedvelő írástudó*é. Amikor tucatjával olvassuk a könyvben az ilyen kiabálóan anti-népi, már-már szakírói mondatokat: „Még egy fájdalmas epizóddal tartozom...” és „Könnyedén vettem a játékot (ti. a színpadokon, B. I.), minden fölösleges sallang nélkül”; vagy amikor a szerző arról tudósít, hogy a tánciskolából kikerülve „a simi táncot már jártuk a bálban. Aztán jött a tangó, a blúz, a rumba, a fox”; s amikor arról számol be, hogy az egyik futball-világbajnokságról, lelkes szurkoló lévén, immár a tévé-érában *naplót* vezetett — akkor nem ezen a stilisztikán, s nem is ezeken az önmagukban kedves kis életképeken derülünk, hanem az utószó buzgalmán, hogy e könyvet mindezek ellenére *paraszti önéletírásnak* vagy *népi önéletrajznak* minősítse. S akaratlanul is a közismert Tolsztoj-anekdotára asszociálunk, miszerint az igéit a halála óráján is élni/halni akaró nagy, civilizációtól megundorodott szőkevény a szökést sikertelenné, sőt tragikusan groteszkké is tevő tudós orvosprofesszorok láttán halálos borzongással sóhajt fel: „*Nem így hal meg egy paraszt*”... Nos, könyvünk olvastán mi sem

mondhatunk mást: *nem* így gondolkodik, *nem* így lát, *nem* így beszél, *nem* így fogalmaz egy paraszt, *nem* így „önéletr” a nép...

A sajtó alá rendező és szöveggondozó dr. Burány Bélának a kötet megjelenése után látott napvilágot egy igen tanulságos cikke (A földközelség élménye. Zabosné Geleta Pirooska... könyvéből — utólag, a sajtó alá rendező szemével. *Magyar Szó*, 1984. ápr. 7.), amely a műfaji besorolás közben jóval szkeptikusabb szerzőnőnk önéletrírásának paraszti, illetve népi jellegével szemben. Zabosné folklórszociológiai hovatartozását is óvatosabban írja körül, mint az utószó, a „paraszt vagy tán tágabb fogalommal: »népi« önéletrírások” népi jellegével szemben általában is némi ironikus/idézőjeles távolságot teremt, s alternatív fogalomként a *naiv önéletrajzot* használja, amelyet „irodalmi igényű” műfajnak tart, „a művészet pozitív és negatív jellegzetességeivel” együtt. Dr. Burány sem minősíti ugyan e saját mentorságával, ösztönző-buzdító segítségével életre hívott könyvet a „műkedvelő irodalom dokumentumának, ám nem is azonosítja a „hőmpölygő, jóízű, szinte üdítő paraszti-epikával” — csupán mellé helyezi. S leír egy mindennél tanulságosabb anekdotát a könyv keletkezésével kapcsolatban: „Zabosné önéletrírásából egyszer egy részletet (előzetes engedélyével) bemutatóként újságba adtam. A cím alá azt írtam: »Zabosné Geleta Pirooska, parasztasszony«. A megjelent munka fölötti őszinte örömmön túl egy sértődött arc várt. Zavart, kételytel teli pírral vegyített ugyan, de — háborgás. A paraszti titulus miatt.”

Mindezért csak sajnálni tudjuk, hogy e művelődéstörténeti szempontból mindenképpen hasznos és kiadásra érdemesült műkedvelő emlékirat utószavaként (Jung Károly) vagy bevezetőjeként nem a sajtó alá rendezőnek e cikke látott napvilágot. A kézirat keletkezéstörténetét, illetve a szöveggondozás módját és mértékét is vázoló adalékkal együtt. A kiadás szakszerűsége ezzel sokat nyert volna.

BOSNYÁK István

BORA VOJNOVIĆ FOTOMONOGRÁFIÁJA

Foto: Bora Vojnović. Forum Könyvkiadó — Magyar Szó, Újvidék, 1984

A *Magyar Szó* megjelenésének 40. évfordulója alkalmából, a napilap és a Forum Könyvkiadó közös kiadásában a múlt év végén FOTO: BORA VOJNOVIĆ címmel megjelent vidékünk egyik első fotomonográfiája, melynek képanyagát Bordás Győző, Ifjú Gábor, Sava Stepanov és a szerző, Bora Vojnović válogatta. A 94 fekete-fehér és 27 színes fénykép elé Sava Stepanov írt bevezetőt.

Topolya (1967), Hongkong (1971), Eberhard Schöller monoklija, az arany űrbek, a Duna... és sorolhatnánk tovább a megszokott vagy találó címeket melyekkel Vojnović fotói a napisajtóban, elsősorban lap-